

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ
ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ»
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 52-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ, 3-ՐԴ ՄԱՍԻ, 4-ՐԴ
ՄԱՍԻ ԵՎ 7-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

1 փետրվարի 2022թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ա. Խաչատրյանի, Ե. Խունդկարյանի,
Է. Շաթիրյանի, Ա. Պետրոսյանի, Ա. Վաղարշյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

դիմողի՝ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ
հինգերորդի ներկայացուցիչ՝ Ազգային ժողովի պատգամավոր Ա. Վարդևանյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված Ազգային ժողովի ներկայա-
ցուցիչ՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավական ապահովման և սպասարկման
բաժնի պետ Մ. Մոսինյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 169-րդ հոդվածի 1-ին
մասի 2-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի
22 և 68-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «ՀՀ Ազգային ժողովի պատգա-
մավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային
ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 3-րդ
մասի, 4-րդ մասի և 7-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը
որոշելու վերաբերյալ» գործը:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքը (այսուհետ նաև՝ Օրենք) Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ին, Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2017 թվականի հունվարի 14-ին և ուժի մեջ է մտել 2017 թվականի մայիսի 18-ից:

Օրենքի՝ «Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի լիազորությունները» վերտառությամբ 52-րդ հոդվածի վիճարկվող դրույթներով սահմանված են.

«2. Նիստը նախագահողի օրինական պահանջը չկատարելու, քննարկվող հարցից ելույթում շեղվելու, վիրավորական արտահայտություն անելու, բացակա պատգամավորի փոխարեն գրանցվելու կամ քվեարկելու, պատգամավորի քվեարկությանը խոչընդոտելու, Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելու կամ նիստի կարգը խախտող այլ գործողություն կատարելու դեպքում նախագահողն իրավունք ունի պատգամավորի նկատմամբ կիրառելու կարգապահական միջոցներ, իսկ նիստին ներկա գտնվող այլ անձին՝ նախազգուշացնելու կամ հեռացնելու նիստերի դահլիճից:

3. Պատգամավորի նկատմամբ կարող են կիրառվել հետևյալ կարգապահական միջոցները.

1) նախազգուշացում՝ անունը, ազգանունը հրապարակելով.

2) խոսափողի անջատում.

3) մեկ նիստում խոսափողից հանդես գալու իրավունքից զրկում.

4) հեռացում մինչև տվյալ օրվա ավարտը կայանալիք նիստերից՝ զրկելով այդ ընթացքում դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից.

5) Ազգային ժողովի նիստերի օրերին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից մինչև յոթ օրով զրկում:

4. Կարգապահական միջոցը, որպես կանոն, պետք է կիրառվի մեղմից դեպի խիստը, համաչափ լինի արարքի ծանրությանը և նպատակ հետապնդի ապահովելու նիստի բնականոն ընթացքը: Սույն հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետով սահմանված կարգապահական միջոցը կարող է կիրառվել, եթե մինչ այդ պատգամավորի նկատմամբ կիրառվել է սույն հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով սահմանված կարգապահական միջոցը, և պատգամավորն ինքնակամ դա չի կատարել:

(...)

7. Նիստից հեռացման պահանջին չենթարկվելու դեպքում նախագահողը հանձնարարում է Ազգային ժողովի անվտանգությունն ապահովող ծառայությանը իրականացնել պահանջը»:

Ընդունումից ի վեր Օրենքի վերոնշյալ հոդվածում փոփոխություններ և լրացումներ չեն կատարվել:

Գործի քննության առիթն Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի՝ 2021 թվականի օգոստոսի 26-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով դիմումը, պատասխանողի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով սույն գործին առնչվող նյութերը, վերլուծելով վերաբերելի փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Դիմողի դիրքորոշումները

Դիմողը, մասնավորապես, գտնում է, որ «(...) Սահմանադիրը օգտագործել է առհասարակ պատգամավորի «պատասխանատվության» ենթարկվել եզրույթը, որն իր մեջ ներառում է ոչ միայն քրեական այլ նաև ցանկացած այլ պատասխանատվության միջոց՝ հայտնած կարծիքի կամ քվեարկության համատեքստում: Նշվածը ինքնին երաշխավորում և բխում է ՀՀ ԱԺ պատգամավորի ներկայացուցչական մանդատի երաշխիքից ամրագրված ՀՀ Սահմանադրության 94-րդ հոդվածում: Ինքնին նշվածից բխում է, որ ՀՀ ԱԺ պատգամավորի կարծիքը, խոսքը կարող է լինել նաև սուր և խիստ քննադատող:

Դրա հետ մեկտեղ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածը փաստացի վերածվել է մի գործիքի, որի միջոցով հնարավոր է ՀՀ ԱԺ պատգամավորի խոսքի նկատմամբ սառեցնող էֆեկտ իրականացնել կարգապահական միջոցի կիրառման միջոցով»:

Դիմողը նշում է, որ Օրենքի վիճարկվող դրույթներն Ազգային ժողովի նիստը նախագահողին վերապահում են ծայրահեղ լայն հայեցողություն և այն կիրառելու կամայական մոտեցում: Դրանք չեն համապատասխանում որոշակիության և կանխատեսելիության սահմանադրական պահանջներին, մասնավորապես՝ Օրենքի 52-րդ հոդ-

վածի 2-րդ մասում արտացոլված մի շարք անորոշ ձևակերպումներ հնարավորություն են տալիս նիստը նախագահողին միջամտել պատգամավորի ներկայացուցչական մանդատի իրացմանը:

Դիմողի կարծիքով՝ Օրենքի 52-րդ հոդվածով նախատեսված լիազորություններն իրացվում են ընտրողաբար և հայեցողաբար, ինչը պայմանավորված է օրենսդրական ձևակերպումների որոշակիության որակի ցածր մակարդակով: Նշված լիազորությունների իրացումն ինքնին խնդիր է առաջացնում խորհրդարանական փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, քանի որ այն վերածվում է քաղաքական մեծամասնությանը տրված գործիքի:

Դիմողը նշում է, որ «(...) Բարձր դատարանը պետք է գնահատի նաև առհասարակ ՀՀ ԱԺ պատգամավորի ելույթի նկատմամբ նիստը նախագահողի կողմից փաստացի գրաքննության բացառման հանգամանքը և դրանով Պատգամավորին կաշկանդելու բացառումը: Այսինքն եթե ինքնին ելույթում հնչեցված ակնհայտ Պատգամավորի վարքագծի տեսանկյունից պատգամավորական էթիկային առնչվող հարցեր առաջանան նման դեպքերի համար առկա է լրիվ այլ գործիքակազմ համապատասխան ժամանակավոր հանձնաժողով ձևավորելու միջոցով»:

Դիմումի շրջանակներում դիմողն առաջադրել է նաև հետևյալ հարցադրումը. «... Արդյո՞ք ՀՀ ԱԺ պատգամավորի նկատմամբ նույն արարքի համար կարող է միաժամանակ երկու կարգապահական միջոց կիրառվել»: Դիմողը, մասնավորապես, նշել է. «(...) վիճարկվող դրույթները չեն բացառում նաև առհասարակ նույն արարքի համար կրկնակի պատասխանատվության հնարավորությունը և նշվածը նաև փաստացի (...) իրացվել է գործնականում»: Այդ առնչությամբ, դիմողը վկայակոչել է Սահմանադրության 68-րդ հոդվածը, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ արձանագրության 4-րդ հոդվածը՝ նշելով, որ «(...) նշված երաշխիքը ՄԻԵԴ կայուն նախադեպային իրավունքի համաձայն դիտարկվում և մեկնաբանվում է ավելի լայն քան միայն քրեաիրավական տիրույթում ներգործության հարցը»: Դիմողը վկայակոչել է նաև Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1139 որոշմամբ արտացոլված մոտեցումները:

Վերոնշյալի համատեքստում դիմողն առաջադրել է նաև հետևյալ հարցադրումը. «(...) արդյոք վիճարկվող դրույթների մեկ նիստի ընթացքում ենթադրենք կարգապահական միջոց «նախազգուշացում» կիրառումը նիստի ավարտին չի մարվում, թե պահպանվում է և հաջորդ անգամ կարգապահական միջոցի կիրառման դեպքում դիտարկվում է որպես «ծանրացուցիչ հանգամանք»:

Ելնելով վերոգրյալից՝ դիմողը գտնում է, որ Օրենքի 52-րդ հոդվածի 2, 3, 4 և 7-րդ մասերը և դրանց վերաբերյալ ձևավորված խորհրդարանական պրակտիկան հակասում են Սահմանադրության 94, 96 և 104-րդ հոդվածներին, որոշակիության դեֆիցիտի առումով՝ նաև Սահմանադրության 79-րդ հոդվածին:

2. Պատասխանողի դիրքորոշումները

Պատասխանողը գտնում է, որ «(...) պատգամավորի՝ Սահմանադրությամբ երաշխավորված անձեռնմխելիությունը որևէ կերպ չի բացառում Ազգային ժողովի նախագահի կողմից վերջինիս նկատմամբ կարգապահական միջոցների կիրառումը, որոնց նպատակն է ապահովել սահմանված կանոնակարգը և բացառել դրան չհամապատասխանող գործողությունները»:

Պատասխանողի կարծիքով՝ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածը չի բացառում Ազգային ժողովի կողմից պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոցների կիրառումը. հակառակ մոտեցման պարագայում կիմաստազրկվի Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ Ազգային ժողովի՝ իր կանոնակարգին համապատասխան գործելու պահանջը, որի առաջին երաշխավորն Ազգային ժողովի նախագահն է՝ իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակում:

Անդրադառնալով դիմողի պնդմանն առ այն, որ վիճարկվող դրույթները չեն համապատասխանում իրավական որոշակիության և կանխատեսելիության սահմանադրական պահանջներին, պատասխանողը նշում է, որ Ազգային ժողովի լիազորությունների իրականացման ընթացակարգերը սահմանված են Օրենքով և դրան համապատասխան ընդունված Աշխատակարգով, որոնցով մանրամասն կարգավորված են նաև Ազգային ժողովի նիստերի անցկացման ընթացակարգերը, ուստի՝ ցանկացած

գործողություն, որը հակասում է սահմանված ընթացակարգին, խախտում է նիստի կարգը:

Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի հայեցողության շրջանակների հարցի առնչությամբ պատասխանողը նշում է, որ Օրենքով սահմանված են որոշակի կանոններ, որոնցով նիստը նախագահողը պետք է առաջնորդվի կարգապահական միջոցն ընտրելիս: Օրենքի 52-րդ հոդվածի 4-րդ մասում օգտագործված «որպես կանոն» եզրույթը նշանակում է, որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ կարգապահական միջոցը պետք է կիրառվի մեղմից դեպի խիստը, սակայն հնարավոր են նաև ընդհանուր կանոնից բացառություններ՝ հաշվի առնելով կոնկրետ իրավիճակը: Եթե մեղմ կարգապահական միջոցն օբյեկտիվորեն չի կարող ապահովել նիստի բնականոն ընթացքը, ապա թույլատրելի է կիրառել ավելի խիստ միջոցը:

Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից մի քանի կարգապահական միջոցի կիրառման հարցի առնչությամբ պատասխանողը գտնում է, որ այն դեպքերում, երբ նիստը նախագահողի կողմից պատգամավորի նկատմամբ կիրառվում է կարգապահական միջոց, սակայն պատգամավորը շարունակում է խախտել նիստի բնականոն ընթացքը, չենթարկվել նախագահողի օրինական պահանջներին, հնչեցնել վիրավորական արտահայտություններ, ապա այդ դեպքում միանգամայն ողջամիտ է կիրառել այնպիսի կարգապահական միջոց, որը կապահովի նիստի բնականոն ընթացքը:

Ամփոփելով իր դիրքորոշումները՝ պատասխանողը եզրահանգում է, որ Օրենքի 52-րդ հոդվածի 2, 3, 4 և 7-րդ մասերը համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

3. Գործի շրջանակներում պարզման ենթակա հանգամանքները

Սույն գործով վիճարկվող դրույթների սահմանադրականությունը որոշելիս Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ, մասնավորապես, ներքոնշյալ հարցադրումներին.

- արդյո՞ք Ազգային ժողովի նիստում պատգամավորի կողմից՝ իր պատգամավորական գործունեության շրջանակներում կարծիք հայտնելու համատեքստում, խորհրդարանի բնականոն գործունեությունը խաթարող վարքագիծ դրսևորելու առնչությամբ պատգամավորի նկատմամբ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից կարգա-

պահական միջոց կիրառելու վերաբերյալ վիճարկվող կարգավորումները համահունչ են Սահմանադրությանը,

- արդյո՞ք պատգամավորի կողմից՝ իր պատգամավորական գործունեության շրջանակներում կարծիք հայտնելու համատեքստում, համապատասխան արարքի (գործողության) համար Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել մի քանի կարգապահական միջոց (արարքի շարունակականության և կարգապահական միջոցների կիրառման պարբերականության առումով). հարցին դրական պատասխանի դեպքում՝ արդյո՞ք Օրենքի վիճարկվող կարգավորումները սահմանադրականության առումով խնդրահարույց չեն:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում վիճարկվող դրույթների սահմանադրականությունը գնահատել, մասնավորապես, Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի, 96-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համատեքստում:

4. Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները

4.1. Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի համաձայն՝ պատգամավորը ներկայացնում է ամբողջ ժողովրդին, կաշկանդված չէ հրամայական մանդատով, առաջնորդվում է իր խղճով և համոզմունքներով:

Հայաստանի Հանրապետությունում պատգամավորն օժտված է ազատ մանդատով. նա կաշկանդված չէ ընտրողների հրահանգներով/պատվիրաններով և իր պատգամավորական գործունեությունն իրականացնում է սեփական համոզմունքներին համապատասխան՝ որպես ամբողջ ժողովրդի ներկայացուցիչ և ի շահ ամբողջ ժողովրդի:

Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պատգամավորն իր լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել պատգամավորական գործունեության շրջանակներում հայտնած կարծիքի կամ քվեարկության համար: Սահմանադրության հիշյալ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն Ազգային ժողովի համաձայնությամբ: Պատգամավորն առանց

Ազգային ժողովի համաձայնության չի կարող զրկվել ազատությունից, բացառությամբ երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո:

Պատգամավորներին՝ որպես հանրային իշխանության բնագավառում առանցքային դերակատարում ունեցող պաշտոնատար անձանց, Սահմանադրությունն օժտել է անձեռնմխելիության երաշխիքով, որը դարձել է ժողովրդավարական պետությունների սահմանադրական մշակույթի անբաժանելի տարր: Դրա հիմնական նպատակն է ապահովել ժողովրդի կողմից ընտրված պետության բարձրագույն օրենսդիր ներկայացուցչական մարմնի՝ խորհրդարանի անդամների լիազորությունների անխափան իրականացումը՝ բացառելով քաղաքական հակառակորդների/ընդդիմախոսների, գործադիր և դատական իշխանության ներկայացուցիչների անհիմն միջամտությունը:

Սահմանադրական դատարանի 2019 թվականի սեպտեմբերի 4-ի ՍԴՈ-1476 որոշման մեջ նշված է. «(...) պաշտոնատար անձանց հավելյալ սահմանադրական պաշտպանության տրամադրումը պայմանավորված է նրանց սահմանադրական հատուկ կարգավիճակով, դրանից բխող նրանց գործառույթների բովանդակությամբ (այսուհետ՝ գործառութային անձեռնմխելիություն): Դրան զուգահեռ Սահմանադրությունը նախատեսում է անձեռնմխելիության ևս մեկ երաշխիք, որը որոշակի պաշտոնատար անձանց պաշտպանում է նաև նրանց կարգավիճակի կամ գործունեության հետ չկապված հետապնդումներից (այսուհետ՝ անձնական անձեռնմխելիություն)»:

Սահմանադրությամբ ամրագրված գործառութային (ինդեմնիտետ) և անձնական (իմունիտետ) անձեռնմխելիությունը կոչված է երաշխավորելու օրենսդիր մարմնի անկախությունը և բնականոն գործունեությունը: Մասնավորապես, անձնական անձեռնմխելիությունը երաշխավորում է պատգամավորի պաշտպանությունն անհիմն հետապնդումներից, իսկ գործառութային անձեռնմխելիությունն ապահովում է պատգամավորի խոսքի ազատության իրավունքի իրացումը, ուղղված է օրենսդիր մարմնի շահերի պաշտպանությանը և չպետք է ընկալվի որպես բացառապես անհատ պատգամավորին շնորհված արտոնություն: Գործառութային անձեռնմխելիությունը (ինդեմնիտետ, հաճախ անվանվում է նաև խոսքի ազատություն) ապահովում է ժողովրդավարական մանդատի ազատ իրացման ընթացքում կարծիքի, քվեարկության համար միջամտության բացառումը: Այն գործում է պատգամավորի ինչպես լիազորու-

թյունների ժամկետում, այնպես էլ դրանից հետո, ինչը հնարավորություն է տալիս նրան գործել անկաշկանդ:

«Խորհրդարանը կարող է իր դերը կատարել միայն այն ժամանակ, երբ դրա անդամներն օգտվում են կարծիքի արտահայտման ազատությունից, որն անհրաժեշտ է իրենց կողմից ներկայացվող ժողովրդի անունից հանդես գալու համար: Խորհրդարանի անդամները պետք է կարողանան ազատորեն փնտրել, ստանալ և տարածել տեղեկատվություն և գաղափարներ՝ առանց հետապնդման վախի: Այդ պատճառով նրանց սովորաբար տրվում է հատուկ կարգավիճակ, որն ուղղված է նրանց անկախության ապահովմանը. նրանք օգտվում են խորհրդարանական արտոնությունից կամ անձեռնմխելիությունից՝ խորհրդարանի նիստերի ընթացքում կարծիքի արտահայտման ազատության առնչությամբ» (Մարդու իրավունքներ. ձեռնարկ պատգամավորների համար, Միավորված ազգերի կազմակերպության Միջխորհրդարանական միություն, Մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի վարչություն, թիվ 26, 2016):

Խորհրդարանի անդամների խոսքի ազատության իրավունքի իրացման համապետությունը նրանց ելույթների բովանդակության կանոնակարգման առումով թույլատրելի ներգործության սահմանները չափազանց նեղ են. առանձին բառերի/արտահայտությունների մասով առաջ է գալիս կանոնակարգման անհրաժեշտություն: Օրենսդիր մարմնի անդամի խոսքը չի կարող առհասարակ չկանոնակարգվել: **Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի** անդամների կարգապահության վերաբերյալ 1965 (2013) բանաձևով սահմանված է. «Վեհաժողովը վերահաստատում է իր հանձնառությունն ազատ արտահայտման իրավունքի իրացման հարցում, որը հանդիսանում է պատգամավորական կարևորագույն արտոնությունն ու ընտրված ներկայացուցիչների անկախության նախապայմանը: Գոյություն ունեն քաղաքական երկխոսության ընթացքում սեփական դիրքորոշումն արտահայտելու բազմաթիվ եղանակներ, այդ թվում՝ ցուցադրելով խորհրդանիշներ կամ պատկերներ կամ կրելով որոշակի հագուստ, որոնք պաշտպանված են կարծիքի ազատ արտահայտման իրավունքով: Այնուամենայնիվ, անձը, որն իրացնում է իր ազատ արտահայտման իրավունքը, ունի նաև պարտականություններ և պատասխանատվություն (...):»:

Եվրոպական խորհրդարանի կանոնակարգի 10-րդ կանոնի 4-րդ կետով սահմանված է, որ խորհրդարանական քննարկումների ժամանակ խորհրդարանի անդամները պետք է զերծ մնան վիրավորական արտահայտություններ հնչեցնելուց: Որպես օրինակ՝ զրպարտչական արտահայտությունները, ատելության խոսքը, խտրականության հրահրումը՝ Հիմնարար իրավունքների խարտիայի 21-րդ հոդվածով նախատեսված որևէ հիմքով, սույն դրույթի իմաստով, «վիրավորական բառապաշարի» կիրառման դեպքեր են: Այս դրույթի կիրառումը որևէ կերպ չպետք է խաթարի խորհրդարանական բանավեճերի կենդանությունը կամ խորհրդարանի անդամների խոսքի ազատությունը (կետ 8): Համապատասխան չափանիշներն ու կանոնները չպահպանելը կարող է հանգեցնել Կանոնակարգի 175 և 176-րդ կանոններով նախատեսված միջոցների կիրառման:

Հայաստանի Հանրապետությունում 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 66-րդ հոդվածի 2-րդ մասով պատգամավորի գործառույթային անձեռնմխելիության առնչությամբ սահմանված էր. «Պատգամավորն իր պատգամավորական լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել պատգամավորի՝ իր կարգավիճակից բխող գործողությունների, այդ թվում՝ Ազգային ժողովում հայտնած կարծիքի համար, եթե այն զրպարտություն կամ վիրավորանք չի պարունակում»:

2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 1-ին մասում պատգամավորի անձեռնմխելիության սահմաններն ուրվագծելիս «պատգամավորի կարգավիճակից բխող գործողություններ» բառակապակցությունը չի գործածվում: Փոխարենը գործում է «պատգամավորական գործունեության շրջանակներում հայտնած կարծիքի կամ քվեարկության համար» բառակապակցությունը, որն առավել հստակ է արտահայտում պատգամավորի անձեռնմխելիության սահմանները: Միաժամանակ, 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությամբ անձեռնմխելիության իրավունքից ուղղակի բացառություն վիրավորանքի կամ զրպարտության համար նախատեսված չէ: Նույնական դրույթ է բովանդակվում Իտալիայի Հանրապետության Սահմանադրության 68-րդ հոդվածի 1-ին մասում: Նշված դրույթն ընկալվում էր որպես պատգամավորի կողմից հնչեցված ցանկացած արտահայտության համար պատասխանատվության

բացարձակ արգելք: Այդ առնչությամբ *Իտալիայի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանը 1998 թվականի հուլիսի 18-ին ընդունած թիվ 289 որոշմամբ արձանագրել է, որ «խորհրդարանական գործառույթ» (funzione parlamentare) արտահայտությունը չի կարող վերագրվել խորհրդարանի անդամի ցանկացած գործողության: Նման լայն մեկնաբանությունը պարզամավորի գործունեության երաշխիք հանդիսացող անձեռնմխելիությունը վերջինիս արտոնությունը դարձնելու լուրջ ռիսկեր է բովանդակում: Պետք է արձանագրել պարզամավորի գործողությունների և նրա կարգավիճակի միջև հստակ և ուղղակի կապը. հակառակ պարագայում ստացվում է, որ պարզամավորը պարասխանապու չէ իր գործունեության ընթացքում հնչեցրած զրպարտչական կամ վիրավորական արտահայտությունների համար:*

«Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» Եվրոպական հանձնաժողովը (այսուհետ՝ *Վենետիկի հանձնաժողով*) ընդգծել է, որ այն երկրներում, որտեղ գործառութային անձեռնմխելիությունից բացառություն չի նախատեսվում որոշակի վիրավորական արտահայտությունների համար, անհրաժեշտ է նախատեսել խորհրդարանի կողմից կարգապահական միջոցներով պարասխանապուություն կիրառելու հնարավորություն՝ երաշխավորելու հանրության և անհատների շահերն ու միջազգային պարավորությունների կարարումը:

Վենետիկի հանձնաժողովը նշել է, որ գործառութային անձեռնմխելիության կարգավորմանն ուղղված կանոնները պետք է տարբերակել խորհրդարանի ներսում ներքին կարգապահական միջոցներից, որոնք այլ բնույթի են և սովորաբար չեն ընդգրկվում խորհրդարանական անձեռնմխելիության հայեցակարգում:

Խորհրդարանների մեծ մասի աշխատակարգերին կամ կանոնագրքերին համապատասխան՝ նախատեսվող կարգապահական միջոցները խիստ բազմազան են՝ նախազգուշացում, ելույթի իրավունքից զրկում, վարձատրության կրճատում և այլն: Ինչևէ, կան նաև երկրներ, որտեղ գործառութային անձեռնմխելիության (խոսքի ազատություն) երաշխիքն ապահովում է պաշտպանություն նույնիսկ խորհրդարանի կողմից կիրառվող ներքին կարգապահական միջոցներից (*Վենետիկի հանձնաժողովի՝ «Խորհրդարանական անձեռնմխելիության ծավալը և հաղթահարումը» վերտառությամբ 14.05.2014թ. զեկույցը, CDL-AD(2014)011, պար. 55, 93*):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ ՄԻԵԴ) կողմից կատարված համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների ճնշող մեծամասնության խորհրդարանների ընթացակարգային նորմերով նախատեսված է խորհրդարանի բնականոն աշխատանքին խոչընդոտող պատգամավորների նկատմամբ տարատեսակ կարգապահական միջոցների կիրառում: *ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ պատգամավորական անձեռնմխելիությանը վերաբերող հարցերը կարգավորվում են խորհրդարանական ընթացակարգային նորմերով, և այդ հարցում անդամ պետություններն օգտվում են լայն հայեցողությունից: Այդ առումով, պետությունն ավելի լավ, քան ցանկացած միջազգային արյանի դատավոր, կարող է գնահատել խորհրդարանի կանոնակարգը խախտող պատգամավորի նկատմամբ սահմանափակող միջոցներ կիրառելու անհրաժեշտությունը և ապահովել օրենսդիր մարմնի բնականոն գործունեությունը ժողովրդավարական պետությունում (Case of Karácsony and others v. Hungary, գանգատ թիվ 42461/13 և 44357/13, 17.05.2016թ. վճիռ, կետ 143, Case of Kart v. Turkey, գանգատ թիվ 8917/05, 03.12.2009թ. վճիռ, կետ 99):*

Պատգամավորների ազատ խոսքը երաշխավորված է ցանկացած արտաքին ներգործությունից և հետապնդումներից հանրային նշանակություն ունեցող հարցերի քննարկման ժամանակ: Հակառակ պարագայում դա սառեցնող ազդեցություն (chilling effect) կունենար խորհրդարանական քննարկումների վրա: Որպես հակակշիռ պետք է գոյություն ունենա խորհրդարանական կարգապահության համակարգ, որի շրջանակներում պատգամավորների վարքագիծը վերահսկվում է հենց խորհրդարանի կողմից, որպեսզի բացառվի դրա անդամների կողմից խոսքի ազատության իրավունքի չարաշահումը և երաշխավորվի օրենսդիր մարմնի արդյունավետ գործունեությունը: Հիշյալ սկզբունքներն արտացոլվել են նաև ՄԻԵԴ պրակտիկայում (Case of Karácsony and others v. Hungary, գանգատ թիվ 42461/13 և 44357/13, 17.05.2016թ. վճիռ, կետ 116):

Վերոնշյալի առնչությամբ Հունգարիայի սահմանադրական դատարանը նշել է, որ *խորհրդարանի պատգամավորն իր կարծիքն արտահայտում է որպես երկրի գերագույն ներկայացուցչական մարմնի անդամ, այլ ոչ՝ որպես մասնավոր անձ: Այդ հանգամանքի ուժով՝ մի կողմից՝ շնորհիվ պատգամավորական անձեռնմխելիության՝ պատգամավորի ազատ արտահայտվելու իրավունքի շրջանակներն առավել լայն են, մյուս կողմից՝*

պատգամավորական կարգապահությանն առնչվող նորմերի ազդեցությամբ այդ շրջանակները նեղանում են: Հունգարիայի սահմանադրական դատարանը նշել է, որ պատգամավորական լիազորությունների իրականացման համար տրամադրված բավականին ընդգրկուն անձեռնմխելիության երաշխիքով պայմանավորված՝ պատգամավորի արտահայտվելու ազատության իրացումը որոշակի չափով կանոնակարգվում է խորհրդարանի սահմանած նորմերով: Ուստի՝ արդարացված է, որ խորհրդարանի նախագահը որոշակի դեպքերում ունենա արտոնություններ, որոնք հնարավորություն կտան կանխելու պատգամավորների կողմից արտահայտվելու ազատության չարաշահումը: Բացի դրանից, Հունգարիայի սահմանադրական դատարանը նշել է, որ խորհրդարանում հանդես գալու իրավունքը ոչ միայն պատգամավորին վերապահված անձնական արտոնություն է, այլև խորհրդարանական քննարկումների հիմնական տարրը, որը պետք է կանոնակարգվի խորհրդարանի արդյունավետ գործունեության ապահովման նպատակով: Սահմանադրական դատարանը եկել է այն եզրահանգման, որ պատգամավորների արտահայտման ազատության կարգավորման համար հիմք է հանդիսացել առանձին պատգամավորների իրավունքների և արդյունավետ խորհրդարանական գործունեության միջև պատշաճ հավասարակշռություն երաշխավորելու անհրաժեշտությունը (թիվ 3207/2013 (XI.18) AB 04.11.2013թ. որոշումը):

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան՝ Ազգային ժողովի նախագահն ապահովում է Ազգային ժողովի բնականոն գործունեությունը: Այդ առնչությամբ, Ազգային ժողովի բնականոն գործունեության ապահովումը բովանդակային առումով ավելի ընդգրկուն է, քան Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքն ապահովելը և ենթադրում է Ազգային ժողովի նախագահի կողմից Օրենքով սահմանված մի շարք լիազորությունների իրականացում ինչպես Ազգային ժողովի նստաշրջանների/նիստերի միջև ընկած ժամանակահատվածում, այնպես էլ դրանց ընթացքում:

Ազգային ժողովի նիստերի բնականոն ընթացքի ապահովման հարցում առանցքային է նիստը նախագահողի (Ազգային ժողովի նախագահ կամ փոխնախագահ) դերակատարությունը: Օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետին համապատասխան՝ Ազգային ժողովի նախագահը, մասնավորապես, նախագահում է Ազգային ժողովի

նիստերը, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետին համապատասխան՝ կարող է Ազգային ժողովի նախագահի տեղակալին տալ Ազգային ժողովի բնականոն գործունեության ապահովմանն ուղղված հանձնարարություններ: Օրենքի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետին համապատասխան՝ Ազգային ժողովի նախագահի տեղակալն Ազգային ժողովի նախագահի հանձնարարությամբ նախագահում է Ազգային ժողովի նիստերը, իսկ 2-րդ մասի 3-րդ կետին համապատասխան՝ փոխարինում է Ազգային ժողովի նախագահին կամ իրականացնում է Ազգային ժողովի բնականոն գործունեության ապահովմանն ուղղված այլ հանձնարարություններ:

Օրենքի 50-րդ հոդվածի 7-րդ մասին համապատասխան՝ եթե վարչապետի ընտրության հարցի քննարկման ժամանակ խոչընդոտվում է Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը, և նիստը վարողի ձեռնարկած միջոցառումների ընթացքում այն հնարավոր չի լինում վերականգնել, ինչպես նաև երբ խոչընդոտվում է պատգամավորների մասնակցությունն Ազգային ժողովի նիստին, այդ թվում՝ սպառնալիքի միջոցով, ապա Ազգային ժողովի նիստը համարվում է ընդհատված, որի վերաբերյալ Ազգային ժողովի նախագահը հանդես է գալիս հայտարարությամբ: Օրենքի 52-րդ հոդվածի 8 և 9-րդ մասերին համապատասխան՝ եթե նիստում անկարգություն է առաջանում, և նախագահողն ի վիճակի չէ վերականգնել նիստի բնականոն ընթացքը, ապա նա կարող է մինչև կես ժամով ընդհատել նիստը: Եթե նիստի վերսկսվելուց հետո անկարգությունը շարունակվում է, ապա նախագահողը նիստը հայտարարում է ավարտված:

Օրենքի 52-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված են Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի լիազորությունները, այդ թվում՝ նիստի բնականոն ընթացքը վերականգնելու նպատակով ելույթներն ընդմիջելը (8-րդ կետ):

Օրենքի 52-րդ հոդվածի 2 և 3-րդ մասերով ամրագրված՝ վիճարկվող կարգավորումների առնչությամբ, որոնք միտված են ապահովելու/վերականգնելու Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը, հարկ է նկատի ունենալ, որ նախ՝ խոսքը վերաբերում է օրենսդիր և ժողովրդի ներկայացուցչական մարմնի անդամի (պատգամավորի մասով) խոսքի ազատության իրավունքի իրացմանը, որն առաջնային նշանակություն ունի ժողովրդավարության կայացման/զարգացման գործընթացում, երկրորդ՝ հանրային նշանակություն ունեցող հարցերի քննարկման պարագայում պատգամավորի խոսքի

ազատության իրավունքը ենթակա է առավել լայն պաշտպանության, երրորդ՝ խորհրդարանը կարևորագույն հարցերի քննարկման հարթակ է. քաղաքական բանավեճի ընթացքում պատգամավորների խոսքի ազատության երաշխավորումը հաստատում է արդարացի հավասարակշռություն խորհրդարանական փոքրամասնության և մեծամասնության միջև:

Վերոնշյալի լույսի ներքո՝ պատգամավորների խոսքի ազատությանը ցանկացած միջամտություն պետք է լինի որոշակի և համաչափ: Անկախ պատգամավորի նկատմամբ ընտրված ներգործության միջոցից՝ պատգամավորի խոսքի ազատության էությունը չպետք է խաթարվի:

Դիմողի կողմից բարձրացված՝ Օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասում արտացոլված մի շարք ձևակերպումների՝ որոշակիության և կանխատեսելիության սահմանադրական պահանջներին ենթադրյալ անհամապատասխանության հարցի վերաբերյալ, Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ Սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներում անդրադարձել է իրավական որոշակիության սահմանադրական պահանջների բովանդակությանը՝ արձանագրելով, մասնավորապես, ներքոնշյալը.

ա) «Իրավական պետության սկզբունքը, ի թիվս այլոց, պահանջում է նաև իրավական օրենքի առկայություն: Վերջինս պետք է լինի բավականաչափ մատչելի՝ իրավունքի սուբյեկտները պետք է համապատասխան հանգամանքներում հնարավորություն ունենան կողմնորոշվելու՝ թե տվյալ դեպքում ինչ իրավական նորմեր են կիրառվում: Նորմը չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն ձևակերպված չէ բավարար ճշգրտությամբ, որը թույլ կտա իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց դրան համապատասխանեցնել իրենց վարքագիծը. նրանք պետք է հնարավորություն ունենան կանխատեսել այն հետևանքները, որոնք կարող է առաջացնել տվյալ գործողությունը» (13.05.2008թ. ՍԴՈ-753),

բ) «(...) իրավական որոշակիության ապահովման տեսանկյունից օրենսդրության մեջ օգտագործվող հասկացությունները պետք է լինեն հստակ, որոշակի և չհանգեցնեն տարաբնույթ մեկնաբանությունների կամ շփոթության» (02.12.2014թ. ՍԴՈ-1176),

գ) «(...) իրավունքի գերակայության սկզբունքի որդեգրման շրջանակներում օրենքում ամրագրված իրավակարգավորումները պետք է անձի համար կանխատեսելի

դարձնեն իր իրավաչափ ակնկալիքները: Բացի դրանից, իրավական որոշակիության սկզբունքը, լինելով իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, ենթադրում է նաև, որ իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ իշխանության կրողի գործողությունները պետք է լինեն կանխատեսելի ու իրավաչափ» (09.06.2015թ. ՍԴՈ-1213),

դ) «(...) իրավական պետության կարևորագույն հատկանիշներից է իրավունքի **գերակայությունը**, որի ապահովման գլխավոր պահանջներից են **իրավական որոշակիության սկզբունքը**, իրավահարաբերությունների կարգավորումը բացառապես այնպիսի **օրենքներով, որոնք համապատասխանում են որակական որոշակի հատկանիշների**՝ հստակ են, կանխատեսելի, մատչելի» (03.05.2016թ. ՍԴՈ-1270),

ե) «(...) *իրավական որոշակիությունը նաև իրավական անվտանգության կարևոր բաղադրիչ է*, որով, ի թիվս այլնի, ապահովվում է նաև վստահությունը հանրային իշխանության և նրա հաստատությունների նկատմամբ,

(...) իրավական պետությունում բացառապես որոշակի՝ *կանխատեսելի, հստակ և բոլորի համար մատչելի օրենսդրական կարգավորումների* միջոցով պետք է երաշխավորվի առկա իրավակարգի հետագա գոյության նկատմամբ վստահության պաշտպանությունը,

(...)

(...) հաշվի առնելով կենսական հարցերի բազմազանությունը և նորմաստեղծ ճանապարհով բոլոր իրավիճակներին արձագանքելու անհնարինությունը՝ օրենսդրական և ենթաօրենսդրական կարգավորումների որոշակիության պահանջը չի բացառում անորոշ իրավական հասկացությունների ամրագրումն օրենքներում և ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերում, սակայն այն պարտադիր պետք է ուղեկցվի նման հասկացությունների համարժեք, իսկ նույնական դեպքերում՝ միատեսակ մեկնաբանությամբ, առանց որի անհնարին կլինի փաստել այդ դրույթների կանխատեսելիությունը» (15.11.2019թ. ՍԴՈ-1488),

զ) «(...) իրավական որոշակիության սկզբունքի ապահովման առումով ընդհանուր տրամաբանությունը հանգում է այն գաղափարին, որ թեև իրավական որոշակիությունն անհրաժեշտ է, այնուամենայնիվ, այդ սկզբունքը չի բացառում իրավական ակտերում

այնպիսի ձևակերպումների կամ եզրույթների առկայությունը, որոնք գնահատողական բնույթ ունեն և յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում առավել հստակեցվում են իրավակիրառ պրակտիկայի շրջանակներում» (04.05.2021թ. ՄԴՈ-1592):

Ըստ ՄԻԵԴ-ի՝ օրենքի որոշակիությունն ու կանխատեսելիությունը հաճախ կախված են այն ոլորտից, որն այն կարգավորում է և այն անձանց շրջանակից, որոնց հասցեագրված է (Case of Delfi AS v. Estonia, գանգատ թիվ 64569/09, 16.06.2015թ. վճիռ, կետ 122): ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ անձինք, որոնց մասնագիտական գործունեությունը կապված է որոշակի ռիսկերի հետ, պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն իրենց վարքագծի արդյունքում հնարավոր հետևանքների գնահատմանը և կանխատեսմանը: **ՄԻԵԴ-ն ընդգծել է**, որ խորհրդարանի կանոնակարգը կոչված է կարգավորելու պատգամավորների վարքագիծը: **Համապատասխան կանոններն անխուսափելիորեն անորոշություն են պարունակում և ենթակա են մեկնաբանման խորհրդարանի կողմից կիրառման ընթացքում: Մի շարք երկրներում գործող կարգավորումների պայմաններում առկա են անորոշ հասկացություններ, որոնց օրինակները բազմաթիվ են: Պատգամավորական հատուկ կարգավիճակի ուժով պատգամավորները պետք է իրազեկված լինեն խորհրդարանում գործող կարգապահական նորմերի վերաբերյալ, որոնք կոչված են երաշխավորելու խորհրդարանի արդյունավետ աշխատանքը: ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ հաշվի առնելով դիմումատուների հատուկ կարգավիճակը՝ վերջիններս պետք է ողջամտորեն կանխատեսեին իրենց վարքագծի հնարավոր հետևանքները՝ անգամ վիճարկվող դրույթի կիրառման պրակտիկայի բացակայության պայմաններում** (Case of Karácsony and others v. Hungary, գանգատ թիվ 42461/13 և 44357/13, 17.05.2016թ. վճիռ, կետ 126):

Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ Ազգային ժողովը գործում է իր կանոնակարգին համապատասխան: Խորհրդարանի բնականոն գործունեությունն առանցքային նշանակություն ունեցող արժեք է ժողովրդավարական հասարակությունում, ուստի՝ պատգամավորի խոսքի ազատության իրավունքը խորհրդարանում կարող է սահմանափակվել խորհրդարանական գործունեության կանոնակարգման շրջանակում՝ խորհրդարանի նիստի բնականոն ընթացքի ապահովման/վերականգնման, ինչպես նաև խորհրդարանի մյուս անդամների (այլոց) իրավունքների պաշտպանության նկատառումով: Համապատասխան օրենսդրական

կարգավորման գլխավոր նպատակն անհատ պատգամավորի իրավական կարգավիճակի տարր հանդիսացող երաշխիքների և խորհրդարանի պատշաճ կազմակերպված գործունեության միջև հավասարակշռության հաստատումն է:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2021 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-1619 որոշմամբ արտահայտել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ «(...) ինդեմնիտետը երաշխավորում է պատգամավորի՝ իր պատգամավորական գործունեության արդյունավետ իրականացումը՝ բացառելով պատգամավորի գործունեությունից բխող հայտնած կարծիքի կամ Ազգային ժողովում քվեարկության համար քրեական պատասխանատվությունն ընդհանրապես, հետևաբար նաև և քրեական հետապնդումը: Սակայն պատգամավորի՝ իր գործունեության շրջանակներում, իր գործունեությունից բխող կարծիքի համար «արտաքին» պատասխանատվության բացառումն ամենևին չի ենթադրում պատասխանատվության բացառում ընդհանրապես, և հատկապես՝ չի բացառում «ներքին» պատասխանատվությունը՝ կարգապահական պատասխանատվությունը տարատեսակ սանկցիաների տեսքով»:

Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված կարգավորման համադրեքստում պարզամավորի գործառությանին անձեռնմխելիությունը չպետք է դիտարկվի որպես անձնական արտոնություն: Չնայած ժողովրդավարական հասարակությունում պարզամավորի խոսքի ազատության հատուկ նշանակությանը, այն չի կարող իր բնույթով բացարձակ լինել: Գործառությանին անձեռնմխելիությունը պարզամավորին օժտում է խոսքի ազատության լայն, սակայն ոչ անսահմանափակ իրավունքով:

Խորհրդարանի կանոնակարգին համապատասխան՝ խորհրդարանի նիստը նախագահողի կողմից կարգապահական միջոցների կիրառումը հնարավորություն է տալիս արագ և արդյունավետ կերպով արձագանքել խորհրդարանի կողմից իր իրավասության իրացմանը, գործունեության իրականացմանը խոչընդոտող գործողություններին/երևույթներին: Դրա նպատակը, պարզամավորի խոսքի ազատությունը հարգելու հետ մեկտեղ, ժողովրդավարական գործընթացների արդյունավետ իրացումը երաշխավորելն է:

4.2. Պատգամավորի կողմից՝ իր պատգամավորական գործունեության շրջանակներում կարծիք հայտնելու համատեքստում համապատասխան արարքի (գործողության)

համար Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից նրա նկատմամբ մի քանի կարգապահական միջոց կիրառելու՝ դիմողի կողմից առաջադրված հարցադրման առնչությամբ, նախ՝ հարկ է արձանագրել, որ Օրենքի 52-րդ հոդվածով օրենսդիրը փորձել է հնարավորինս սահմանափակել նիստը նախագահողի հայեցողությունը պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոցներ կիրառելիս: Այսպես՝ Օրենքի 52-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ կարգապահական միջոցը, որպես կանոն, պետք է կիրառվի մեղմից դեպի խիստը, համաչափ լինի արարքի ծանրությանը և նպատակ հետապնդի ապահովելու նիստի բնականոն ընթացքը: Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետով սահմանված կարգապահական միջոցը (Ազգային ժողովի նիստերի օրերին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից մինչև յոթ օրով զրկում) կարող է կիրառվել, եթե մինչ այդ պատգամավորի նկատմամբ կիրառվել է Օրենքի հիշյալ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով սահմանված կարգապահական միջոցը (հեռացում մինչև տվյալ օրվա ավարտը կայանալիք նիստերից՝ զրկելով այդ ընթացքում դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից), և պատգամավորն ինքնակամ դա չի կատարել:

Օրենքի 52-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ խմբակցության հիմնավորված միջնորդությամբ Ազգային ժողովի խորհուրդն իրավունք ունի մինչև կարգապահական միջոցի կիրառման ժամկետի լրանալը վերականգնելու հեռացված պատգամավորի մասնակցությունն Ազգային ժողովի նիստին:

Օրենքի վերոնշյալ դրույթներն ընթացակարգային երաշխիքներ են այն պատգամավորի համար, որի նկատմամբ կիրառվել է կարգապահական միջոց:

Օրենքի 52-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ նիստից հեռացման պահանջին չենթարկվելու դեպքում նախագահողը հանձնարարում է Ազգային ժողովի անվտանգությունն ապահովող ծառայությանն իրականացնել պահանջը:

Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքին խոչընդոտող վարքագիծ (արտահայտվելու ազատության/կարծիք հայտնելու համատեքստում) դրսևորող պատգամավորի նկատմամբ կիրառվող միջոցը պետք է համաչափ ու պիտանի լինի հետապնդվող նպատակին: Որպես կանոն, համապատասխան պատգամավորի նկատմամբ սկզբնապես կիրառվում են առավել մեղմ կարգապահական միջոցները, սակայն չի բացառվում, որ պատգամավորի վարքագիծն ինքնին վկայի, որ մեղմ միջոցների կիրառումն

արդյունավետ չէ, քանի որ դրանք չեն կարող ապահովել նիստի ընթացքում կարգուկանոնի հաստատումը: Այդ պարագայում նիստը նախագահողը կարող է կիրառել առավել խիստ միջոց:

Պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական այլ միջոցի (միջոցների) կիրառումը թույլատրելի է այն պարագայում, երբ պատգամավորի համապատասխան արարքը շարունակական բնույթ է կրում, ինչով պայմանավորված՝ նրա նկատմամբ կիրառված նախորդ կարգապահական միջոցը չի հանգեցրել նիստի բնականոն ընթացքն ապահովելուն/վերականգնելուն: Միննույն ժամանակ, եթե համապատասխան միջոցի կիրառումից հետո պատգամավորը դադարեցրել է խորհրդարանի նիստի բնականոն ընթացքը/կարգը խախտող գործողությունները, նրա նկատմամբ նոր միջոցի կիրառումն արդարացված չէ և հակասում է համաչափության սկզբունքին:

Համաչափության սկզբունքը ենթադրում է ողջամիտ փոխկապակցվածություն կոնկրետ նպատակի և այդ նպատակին հասնելու համար օգտագործվող միջոցների միջև: Թեև սույն գործով խոսքը վերաբերում է ոչ թե Սահմանադրության 2-րդ գլխում ամրագրված հիմնական իրավունքների/ազատությունների սահմանափակման, այլ պատգամավորի՝ որպես «Հանրային ծառայության մասին» օրենքին համապատասխան՝ պետական քաղաքական պաշտոն զբաղեցնող անձի՝ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված գործառույթային անձեռնմխելիության համատեքստում պատգամավորական գործունեության շրջանակներում խոսքի ազատության (կարծիք հայտնելու իրավունքի) իրացման առնչությամբ նրա նկատմամբ կարգապահական միջոց կիրառելու և, ըստ այդմ, նրա՝ պատգամավորական գործունեության շրջանակներում խոսքի ազատության սահմանափակման հարցին, Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ համաչափության սկզբունքի առանձին տարրերի բովանդակության առնչությամբ Սահմանադրական դատարանի 2020 թվականի հունիսի 18-ի ՍԴՈ-1546 որոշմամբ արտացոլված մոտեցումները կիրառելի են նաև սույն գործով՝ հաշվի առնելով, մասնավորապես, սույն գործի համատեքստում՝ պատգամավորի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի առանձնահատկությունները և նրա համար սահմանված համապատասխան սահմանադրաիրավական երաշխիքները: Սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ որոշման մեջ, մասնավորապես, նշված է.

«(...) ընտրված միջոցների սահմանադրականությունը կանխորոշվում է առաջին հերթին դրանցով հետապնդվող նպատակով:

(...) այնպիսի օրենսդրական միջոցներն են պիտանի, որոնցով *օրենսդիրն ի զորու է հասնել հետապնդվող նպատակին*, այլ կերպ՝ երբ ապահովված է հավանականությունը, որ արդյունքը, որին ձգտում է օրենսդիրը, ի հայտ կգա:

Համաչափության սկզբունքի հաջորդ տարրն օրենսդրի կողմից ընտրված միջոցի *անհրաժեշտությունն է*, այսինքն՝ այն, որ այդ միջոցը՝ այլ միջոցների համեմատ նույն ներգործությամբ, պետք է ենթադրի ամենամեղմ միջամտությունը (...) իրավունքին կամ ազատությանը (...):

Համաչափության սկզբունքի վերջին՝ չորրորդ տարրը պահանջում է, որ օրենսդիրն իր կողմից ընտրված *պիտանի և անհրաժեշտ միջոցը* համեմատի սահմանափակվող (...) իրավունքի կամ ազատության *սահմանադրական նշանակության* հետ՝ պարզելու համար, որ այդ միջոցներով արդյունքում պետությունն իրապես հասնում է հետապնդվող նպատակին, և սահմանափակվող (...) իրավունքը կամ ազատությունն իր նշանակությամբ *չի պահպանում իր գերակայությունը այն հանրային շահերի* նկատմամբ, որոնք պահպանելու նպատակով էլ օրենսդիրը դիմում է հիմնական իրավունքի կամ ազատության սահմանափակման: Վերջնարդյունքում դա նշանակում է, որ **որևէ (...) իրավունքի կամ ազատությանը չմիջամտելը կամ այն երաշխավորելը, կախված դրանց էությունից, կանոն է, իսկ դրա սահմանափակումը՝ բացառություն**, որը պետք է հիմնավորվի սահմանափակման յուրաքանչյուր դեպքում»:

Տվյալ դեպքում միջամտության համաչափությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև *պատրաստիանարվության միջոցների բնույթն ու խստությունը* (Case of Tammer v. Estonia, գանգատ թիվ 41205/98, 06.02.2001թ. որոշում, կետ 69):

ՄԻԵԴ-ն ընդգծել է, որ *պարզամտորի նկատմամբ կիրառված միջոցը պետք է համապատասխանի կարգապահական խախտման ծանրությանը* (Case of Karácsony and others v. Hungary, գանգատ թիվ 42461/13 և 44357/13, 17.05.2016թ. վճիռ, կետ 152): Օրենսդիր մարմինը (Ազգային ժողովը)/ նիստը նախագահողը, ղեկավարվելով համաչափության սկզբունքով, կարգապահական միջոց կիրառելիս պետք է արդարացի

հավասարակշռություն հաստատի մրցակցող շահերի միջև, այն է՝ պատգամավորի խոսքի ազատությունը և օրենսդիր մարմնի բնականոն գործունեությունը:

Եվրոպական խորհրդարանի կանոնակարգի 10-րդ կանոնի 4-րդ կետին համապատասխան՝ *խորհրդարանական քննարկումների ժամանակ խորհրդարանի անդամների հնչեցրած արտահայտությունների բնույթը գնահատելիս հաշվի են առնվում ելույթ ունեցողի մտադրությունը, հանրության կողմից այդ արտահայտությունների ընկալումը, խորհրդարանի հեղինակությանը պատճառվող վնասի աստիճանը և պատգամավորի խոսքի ազատությունը:*

Վենետիկի հանձնաժողովը, կարևորելով քաղաքական փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանությունը, հատուկ ընդգծել է, որ գործառույթային անձեռնմխելիությունը չպետք է բացառի խորհրդարանում պատգամավորի նկատմամբ ներքին կարգապահական միջոցների կիրառումը, եթե դրանք որոշակի են և համաչափ ու խորհրդարանական մեծամասնության կողմից չեն չարաշահվում (Վենետիկի հանձնաժողովի՝ «խորհրդարանական անձեռնմխելիության ծավալը և հաղթահարումը» վերտառությամբ 14.05.2014թ. զեկույցը, CDL-AD(2014)011, պար. 183):

Վենետիկի հանձնաժողովն «Ընդդիմության դերը ժողովրդավարական խորհրդարանում» վերտառությամբ զեկույցում նշել է, որ խոսքի ազատության երաշխիքը կոչված է ապահովելու ոչ միայն խորհրդարանի՝ որպես օրենսդիր մարմնի անկախությունը, այլև քաղաքական փոքրամասնության անխաթար գործունեությունը՝ հաշվի առնելով վերջինիս դերով պայմանավորված հատուկ պաշտպանության անհրաժեշտությունը քաղաքական ընդդիմախոսների ավելորդ ճնշումներից: Ըստ Հանձնաժողովի՝ քաղաքական ընդդիմության հիմնական պարտականությունն է կատարել իր գործառույթներն օրենքի շրջանակներում, մասնավորապես՝ Սահմանադրությանը, ներպետական օրենքներին, խորհրդարանի ընթացակարգային կանոններին համապատասխան: Պատգամավորական անձեռնմխելիության հաղթահարման պայմանով ընդդիմության ներկայացուցիչը կարող է պարասխանալության ենթարկվել անօրինական գործունեության համար, ինչպես ցանկացած այլ կազմակերպություն կամ ֆիզիկական անձ: Բացի դրանից, անդամ պետությունների խորհրդարանների մեծ մասում ներքին կարգապահական միջոցներ են նախատեսված ընթացակարգային կանոնները խախտող կուսակցական խմբերի և պատգամավորների համար: Հանձնաժողովն այս հանգա-

մանքը համարում է ընդունելի, եթե այդ միջոցներն օրինական նպատակ են հետապնդում ու համաչափ են:

Ժողովրդավարական պետությունում մեծամասնության և փոքրամասնության միջև գոյություն ունի կայուն հավասարակշռություն, ինչը փոխգործակցության հնարավորություն է ստեղծում՝ ապահովելով արդյունավետ, ժողովրդավարական և օրինական կառավարում: (...) Հանձնաժողովը հորդորում է ընդդիմադիր (նաև իշխող) կուսակցություններին զերծ մնալ այնպիսի վարքագծից, որը կարող է խաթարել խորհրդարանական քննարկումները և, ի վերջո, խաթարել քաղաքացիների վստահությունը քաղաքական գործիչների և կուսակցությունների հանդեպ (15.11.2010թ. զեկույցը, CDL-AD(2010)025, պար. 142, 147, 153):

ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ խոսքի ազատությունն առանձնահատուկ նշանակություն ունի ժողովրդի կողմից ընտրված ներկայացուցիչների համար: Վերջիններս ներկայացնում են իրենց ընտրազանգվածը, ուշադրություն հրավիրում նրանց խնդիրների վրա և պաշտպանում նրանց շահերը: Ուստի՝ հատկապես ընդդիմադիր գործիչների խոսքի ազատության իրավունքի սահմանափակման հարցում Դատարանի կողմից հատուկ ուշադրություն է պահանջվում (Case of Castells v. Spain, գանգատ թիվ 11798/85, 23.04.1992թ. որոշում, կետ 42):

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ դիմողի կողմից առաջադրված՝ «արդյո՞ք ՀՀ ԱԺ պատգամավորի նկատմամբ նույն արարքի համար կարող է միաժամանակ երկու կարգապահական միջոց կիրառվել» և այդ համատեքստում «(...) արդյո՞ք վիճարկվող դրույթների մեկ նիստի ընթացքում ենթադրենք կարգապահական միջոց «նախազգուշացում» կիրառումը նիստի ավարտին չի մարվում, թե պահպանվում է և հաջորդանգամ կարգապահական միջոցի կիրառման դեպքում դիտարկվում է որպես «ճանրացուցիչ հանգամանք» հարցադրումների առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը խոչընդոտող պատգամավորի նկատմամբ Օրենքով նախատեսված կարգապահական միջոցների կիրառումն իրավաչափ է՝ պատգամավորի խոսքի ազատության իրավունքին միջամտության համաչափության փորձերի պահպանվածության պարագայում: Այն դեպքերում, երբ պատգամավորական գործունեության շրջա-

նակներում կարծիք հայտնելու համարեքստում պարզամավորի համապատասխան գործողությունները շարունակական բնույթ են կրում, Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքն ապահովելու/վերականգնելու նպատակով նիստը նախագահողը կարող է (այդ թվում՝ հաջորդաբար) կիրառել Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված կարգապահական միջոցները (որպես կանոն, մեղմից դեպի խիստը)։ Ընդ որում, Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետով սահմանված կարգապահական միջոցի կիրառմանը **պարտադիր պետք է նախորդի Օրենքի հիշյալ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով սահմանված միջոցի կիրառումը**, որը պարզամավորն ինքնակամ չի կատարել։

Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ Օրենքի 52-րդ հոդվածում օրենսդրի կողմից «կարգապահական միջոց» (այլ ոչ «կարգապահական տույժ») բառակապակցության գործածումը պարտական չէ։ Տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է պետության օրենսդիր ներկայացուցչական մարմնի անդամին՝ Ազգային ժողովի պարզամավորին (պետական քաղաքական ընտրովի պաշտոն զբաղեցնող անձին), որը չունի վերադաս (անմիջական ղեկավար)։ Պարզամավորի նկատմամբ կիրառված կարգապահական միջոցների մարման ժամկետի վերաբերյալ հարցի առնչությամբ, Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասում թվարկված հինգ կարգապահական միջոցներից երեքի մասով, ժամանակային/տևողության առումով առկա է հստակեցում՝ **մեկ նիստում խոսափողից հանդես գալու իրավունքից զրկում, հեռացում մինչև տվյալ օրվա ավարտը կայանալիք նիստերից՝ զրկելով այդ ընթացքում դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից, Ազգային ժողովի նիստերի օրերին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից մինչև յոթ օրով զրկում** (52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-5 կետեր)։ Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերում նշված մյուս երկու կարգապահական միջոցները՝ նախազգուշացումը՝ անունը, ազգանունը հրապարակելով և խոսափողի անջատումն առավել մեղմ կարգապահական միջոցներ են, և նախազգուշացումը, որպես կանոն, պետք է նախորդի խոսափողն անջատելուն։ Կարգապահական միջոցը, որպես կանոն, մեղմից դեպի խիստը կիրառելու կարգավորումը վերաբերելի է նաև «մեկ նիստում խոսափողից հանդես գալու իրավունքից զրկում» կարգապահական միջոցին, իսկ «հեռացում մինչև տվյալ օրվա ավարտը կայանալիք նիստերից՝ զրկելով այդ ընթացքում դահլիճում ներկա լինելու

իրավունքից» կարգապահական միջոցի կիրառումը պարտադիր պետք է նախորդի «Ազգային ժողովի նիստերի օրերին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից մինչև յոթ օրով զրկում» կարգապահական միջոցի կիրառմանը: Ընդ որում, վերջինիս կիրառման համար անհրաժեշտ պայման է պարզամավորի նկատմամբ կիրառված նախորդող միջոցի (հեռացում մինչև տվյալ օրվա ավարտը կայանալիք նիստերից՝ զրկելով այդ ընթացքում դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից) ինքնակամ չկատարելը:

Այդ առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը կարևորում է այն հանգամանքը, որ Ազգային ժողովի պատգամավորի լիազորությունների իրականացումը պետք է շարունակվի մինչև Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետի ավարտը կամ Սահմանադրության 98-րդ հոդվածով նախատեսված որևէ այլ հիմքով պատգամավորի լիազորությունների դադարումը/դադարեցումը: Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ և 5-րդ կետերով սահմանված կարգապահական միջոցների կիրառման համար էքստրամոս պարզամավորի լիազորությունների իրականացումը որոշ ծավալով և որոշակի ժամանակահատվածով սահմանափակվում է, սակայն հաշվի առնելով պարզամավորի առաքելությունը Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 94-րդ հոդվածի համար էքստրամոս կարգապահական միջոցի կիրառումը պարզամավորին չի կարող զրկել Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում քվեարկությանը մասնակցելու, ըստ այդմ՝ իր կամահայտությունը դրսևորելու հնարավորությունից: Սահմանադրական դատարանն՝ իր 2013 թվականի ապրիլի 16-ի ՍԴՈ-1081 որոշմամբ արձանագրել է. «(...) պարզամավորների, այդ թվում՝ պարզամավորական փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքներ են հանդիսանում, մասնավորապես. (...) /բ/ մշտական հիմունքներով ու ազատ մանդատի հիման վրա պարզամավորի լիազորությունների կատարման երաշխավորումը (...):»:

Սահմանադրական դատարանը, շեշտելով Օրենքով նախատեսված բոլոր ընթացակարգերին պարզամավորի մասնակցության կարևորությունը, այնուհանդերձ, ընդգծում է բոլոր դեպքերում քվեարկությանը պարզամավորի մասնակցության անկյունաքարային դերը, որի միջոցով է պարզամավորն իրականացնում իր առաքելությունը, արտահայտում իր կամքը՝ որպես ժողովրդի ներկայացուցիչ: Ուստի՝

ժողովրդավարական, իրավական պետությունում քվեարկությանը պատգամավորի մասնակցությունը՝ որպես մշտական հիմունքներով և ազատ մանդատով պատգամավորական լիազորությունների երաշխավորում, գերակա է կարգապահական միջոցի կիրառման արդյունքում հետապնդվող իրավաչափ նպատակի նկատմամբ: Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշմամբ արձանագրել է. «Սահմանադրության 103-րդ հոդվածի 3-րդ մասով ամրագրված է, որ Սահմանադրությամբ սահմանված դեպքերում, ինչպես նաև իր գործունեության կազմակերպման հարցերով Ազգային ժողովն ընդունում է որոշումներ: Սահմանադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխան՝ Ազգային ժողովի որոշումները, ինչպես նաև Ազգային ժողովի այլ ակտերը (օրենքներ, հայտարարություններ, ուղերձներ), բացառությամբ Սահմանադրությամբ սահմանված դեպքերի, ընդունվում են քվեարկությանը մասնակցող պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, եթե քվեարկությանը մասնակցել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին: Այդ առնչությամբ Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ Սահմանադրության 103-րդ հոդվածը կոչված է ապահովելու Ազգային ժողովի՝ որպես օրենսդիր և ժողովրդի ներկայացուցչական մարմնի, սահմանադրական առաքելությամբ պայմանավորված լիազորությունների արդյունավետ իրականացումը»: Ջարգացնելով նշված իրավական դիրքորոշումը՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրության 103-րդ հոդվածով նաև երաշխավորվում է այդ հոդվածով սահմանված ակտերի ընդունմանը պատգամավորի մասնակցությունը, որի շրջանակում որոշիչ է քվեարկությանը մասնակցությունը:

Վերոգրյալի հիման վրա, **Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ և 5-րդ կետերով սահմանված կարգապահական միջոցների կիրառման հարցի համատեքստում Սահմանադրական դատարանը կարևորում է այն հանգամանքը, որ դրանցով սահմանված ժամկետներում պատգամավորին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը չի կարող արգելք հանդիսանալ այդ պատգամավորի կողմից Ազգային ժողովի նիստերում քվեարկություններին մասնակցության համար:**

Սահմանադրական դատարանը ուշադրություն է հրավիրում նաև այն հանգամանքի վրա, որ Օրենքի 52-րդ հոդվածի 6-րդ մասով ամրագրված է **Ազգային ժողովի խորհրդի**

իրավունքը խմբակցության հիմնավորված միջնորդությամբ մինչև կարգապահական միջոցի կիրառման ժամկետի լրանալը վերականգնելու հեռացված պատգամավորի մասնակցությունն Ազգային ժողովի նիստին: Այլ խոսքերով՝ Օրենքով նախատեսված է մինչև կարգապահական միջոցի կիրառման ժամկետի լրանալն Ազգային ժողովի նիստին հեռացված պատգամավորի մասնակցությունը վերականգնելու հնարավորությունն Ազգային ժողովի խորհրդի կողմից՝ խմբակցության հիմնավորված միջնորդությամբ: Նշվածը վկայում է Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի՝ Ազգային ժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ որպես Ազգային ժողովի մարմինների, պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոց կիրառելու լիազորությանն հակակշռող լիազորության (ոչ բոլոր կարգապահական միջոցների մասով)՝ Օրենքով ամրագրված լինելու մասին, որն օրենսդիրը վերապահել է Ազգային ժողովի մեկ այլ մարմնին՝ Ազգային ժողովի խորհրդին:

Վերոնշյալի համատեքստում Օրենքի 52-րդ հոդվածի 5-րդ մասով ամրագրված է, որ նիստերի դահլիճից հիմնական զեկուցողի հեռացման դեպքում հարցի քննարկումը հետաձգվում է կարգապահական միջոցի կիրառման ժամկետով: Եթե նիստից հեռացված զեկուցողը պատգամավոր է, ապա հարցի քննարկումը վերսկսվում է նրա մասնակցությունն Ազգային ժողովի նիստին ժամկետից շուտ վերականգնվելու դեպքում:

Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասում կարգապահական միջոցները թվարկված են «մեղմից դեպի խիստ» տրամաբանությամբ և դրանց կիրառումը, որպես կանոն, նշված տրամաբանության շրջանակում ինքնանպատակ չէ: Յուրաքանչյուր դեպքում կարգապահական միջոցի կիրառման առնչությամբ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի հայեցողության սահմանափակումները պետք է տեղավորվեն ողջամտության սահմաններում այն առումով, որ հնարավոր չէ օրենսդրորեն հստակ կանխորոշել/ամրագրել Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը վրանգող, այն խաթարող հանգամանքները, ինչով պայմանավորված՝ նիստը նախագահողը պետք է արձագանքի կոնկրետ իրավիճակին (կարգապահական միջոց կիրառելու առումով)՝ գնահատելով ստեղծված իրավիճակը և, ըստ այդմ, կիրառելով այն հանգուցալուծելուն ուղղված՝ Օրենքով իրեն վերապահված գործիքակազմը: Մյուս կողմից, կիրառվող կարգապահական միջոցը պետք է համաչափ լինի արարքի ծանրությանը և նպատակ հետապնդի

ապահովելու նիստի բնականոն ընթացքը, ինչով պայմանավորված, նիստը նախագահողի հայեցողությունը բացարձակ չէ:

4.3. Սույն գործի շրջանակներում Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ նաև պատգամավորական էթիկայի կանոնների հարցին՝ Ազգային ժողովի բնականոն գործունեության երաշխավորման և այդ առնչությամբ՝ Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքի ապահովման համատեքստում՝ նկատի առնելով նաև դիմողի դիրքորոշումն առ այն, որ «(...) Բարձր դատարանը պետք է գնահատի նաև առհասարակ ՀՀ ԱԺ պատգամավորի ելույթի նկատմամբ նիստը նախագահողի կողմից փաստացի գրաքննության բացառման հանգամանքը և դրանով Պատգամավորին կաշկանդելու բացառումը: Այսինքն եթե ինքնին ելույթում հնչեցված ակնհայտ Պատգամավորի վարքագծի տեսանկյունից պատգամավորական էթիկային առնչվող հարցեր առաջանան նման դեպքերի համար առկա է լրիվ այլ գործիքակազմ համապատասխան ժամանակավոր հանձնաժողով ձևավորելու միջոցով»:

Պատգամավորների վարքագիծը կանոնակարգելու նպատակով մի շարք պետություններում ընդունվել են վարքագծի կանոնագրքեր/կանոններ, որոնք բովանդակում են որոշակի պահանջներ և սովորաբար վերաբերում են ինչպես պատգամավորի լիազորությունների իրականացմանը, այնպես էլ նրա ամենօրյա վարքագծին: Այդ կանոնները կարող են բովանդակել ընդհանուր բնույթի դրույթներ, որոնք պարտավորեցնում են պատգամավորներին իրենց ելույթների ժամանակ խուսափել հակաօրինական կամ հակաբարոյական բնույթի արտահայտություններից, որոնք վիրավորական կամ զրպարտչական են, բովանդակում են ատելության խոսք կամ բռնության կոչեր (օրինակ՝ Իռլանդիայի Հանրապետության օրենսդիր մարմնի ներկայացուցիչների 30.05.2012թ. Կանոնագրքի առաջին դրույթը սահմանում է, որ պատգամավորները պետք է ձգտեն պահպանել իրենց նկատմամբ հանրային վստահությունը (...), իսկ երկրորդ դրույթի համաձայն՝ պատգամավորները պետք է գործեն Կանոնագրքի դրույթներին համապատասխան, և նրանց վարքագիծը չպետք է խաթարի խորհրդարանի կամ անհատ պատգամավորի ինստիտուտի հեղինակությունը): Նշված կանոններն ուղղված են նաև շահերի բախման, պատգամավորի գործունեության թափանցիկության հետ կապված հարցերը կարգավորելուն:

Օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով սահմանված է պատգամավորի՝ պատգամավորական էթիկայի կանոնները պահպանելու պարտականությունը: Այդ կանոնները թվարկված են «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի պատգամավորի գործունեության երաշխիքների մասին» օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասում (վերոնշյալ օրենքները բովանդակում են նաև շահերի բախման հարցի առնչությամբ որոշ կարգավորումներ):

Սահմանադրության 107-րդ հոդվածին համապատասխան՝ պատգամավորական էթիկային առնչվող հարցի քննարկման և դրա վերաբերյալ Ազգային ժողով եզրակացություն ներկայացնելու համար Ազգային ժողովի որոշմամբ կարող է ստեղծվել ժամանակավոր հանձնաժողով: Մանրամասները սահմանված են Օրենքով:

Վերոնշյալի համատեքստում անդրադառնալով դիմողի այն պնդմանը, որ Օրենքի վիճարկվող դրույթով նախատեսված կարգապահական միջոցները պետք է կիրառվեն էթիկայի հանձնաժողովի կողմից, Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ պատգամավորական էթիկայի հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողովը կարող է ձևավորվել Ազգային ժողովի որոշմամբ՝ կոնկրետ պատգամավորի վարքագծին առնչվող հարցերը քննարկելու համար: Օրենքին համապատասխան՝ պատգամավորական էթիկայի հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողով ստեղծելու մասին որոշման նախագիծ ներկայացնելու իրավունքը պատկանում է Ազգային ժողովի խմբակցությանը: Հանձնաժողովի գործունեության ժամկետը մինչև երկու ամիս է, որը կարող է հարցի քննարկումն ավարտելու նպատակով մինչև մեկ ամսով երկարաձգվել հանձնաժողովի առաջարկությամբ՝ Ազգային ժողովի որոշմամբ: Մինչև հանձնաժողովի ստեղծումը պատգամավորական էթիկային առնչվող դիմումներն ուսումնասիրում և դրանց վերաբերյալ խմբակցություններին եզրակացություն է ներկայացնում Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավասու փորձագետը:

Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ թեև պատգամավորական էթիկայի, այդ հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողովի վերաբերյալ սահմանադրական և օրենսդրական կարգավորումները/կառուցակարգերը միտված են պատգամավորի էթիկական վարքագիծն ապահովելուն, նրա առերևույթ ոչ էթիկական վարքագիծը քննության առնելուն և վերջինիս գնահատական տալուն, սակայն դրանք չեն կարող ապահովել Ազգային ժողովի նիստի ընթացքում կարգուկանոնի

պահպանումը՝ երաշխավորելով օրենսդիր մարմնի բնականոն գործունեությունը: Թեև քննարկվող իրավիճակներում խոսքը վերաբերում է պատգամավորի կողմից այնպիսի վարքագիծ դրսևորելուն, որը կարող է դիտարկվել/գնահատվել որպես ոչ էթիկական, հարկ է նկատի ունենալ, որ Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքի ապահովումը ենթադրում է նաև արագ և համարժեք արձագանք նիստի բնականոն ընթացքը խաթարող գործողություններին, և այդ հարցում հապաղումը (գործուն միջոցներ չձեռնարկելը) կարող է անկանխատեսելի հետևանքներ ունենալ (ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ պատգամավորի կողմից նիստի բնականոն ընթացքը խախտելու դեպքում, նրա նկատմամբ անմիջապես կիրառվում է կարգապահական միջոց (Immediate sanctions) (...), այս համատեքստում պատգամավորի ակնհայտ վիրավորական արտահայտությունները կամ վարքագիծը իմաստազրկում են նրա՝ խոսքի ազատության իրավունքի պաշտպանությունը կամ դրսևորվում են որպես այդ իրավունքի չարաշահում (Case of Karácsony and others v. Hungary, գանգատ թիվ 42461/13 և 44357/13, 17.05.2016թ. վճիռ, կետ 155)՝ **ընդհուպ մինչև Ազգային ժողովի աշխատանքների կազմալուծումը: Հենց նշված հանգամանքով է պայմանավորված Օրենքում պատգամավորական էթիկային առնչվող և Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքն ապահովելուն միտված տարբեր իրավակարգավորումների/կառուցակարգերի ամրագրումը:**

Ելնելով վերոգրյալից և հիմք ընդունելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը, 170-րդ հոդվածը, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 68-րդ հոդվածները՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 3-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերը, 4-րդ մասը և 7-րդ մասը համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ և 5-րդ կետերը համապատասխանում են Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, որի համաձայն՝ դրանցով սահմանված ժամկետներում պատգա-

մավորին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը չի կարող արգելք հանդիսանալ այդ պատգամավորի կողմից Ազգային ժողովի նիստերում քվեարկություններին մասնակցության համար:

3. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

1 փետրվարի 2022 թվականի
ՍԴՈ-1627